

دولت و حکومت در ایران معاصر

تدریس: الهه صادقی - عضو گروه علوم سیاسی تربیت مدرس

طرح درس:

مناقشه و بحث و گفتگو بر سر چیستی دولت رنگی ایدئولوژیک به خود گرفته است. بنابراین یک تعریف مشخص که مورد توافق صاحب‌نظران باشد وجود ندارد. همچنین افراد در زندگی روزمره از این مفهوم استفاده می‌کنند حتی بدون اینکه تعریف دقیق و روشنی از این مفهوم داشته باشند و حتی شاید ندانند که دولت چه تفاوتی با هم خانواده هایش مثل حکومت، سلطنت، رژیم و... دارد.

بنابراین ما از یک سو با مفهوم سخت و پیچیده و از سوی دیگر با مفهوم باز و قابل تعبیر و تفسیر روبرو هستیم؛ در هر صورت دولت واقعیت سیاسی زندگی ما می‌باشد و دولت تنظیم‌کننده نظم اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی است که همه افراد نسبت به دولت یک گرایش ذهنی دارند که منبع مشروعیت دولت هستند؛ هرچند که گاهی افراد مشروعیت دولت را زیر سوال می‌برند ولی در هر حال این افراد هم در درون دولت زندگی می‌کند و رشد رفاه، امنیت و عدالت آنها بستگی به دولت دارد و افراد نمی‌توانند دولت را نادیده بگیرند. بنابراین با توجه به اهمیت دولت اولین قدم این است که به این پرسش پاسخ دهیم که چیستی و ماهیت دولت چیست؟ اما سوال مهم تر این است که چرا پرسش به چیستی دولت مهم است و پاسخ به آن مهم می‌باشد؟ به دو دلیل پاسخ به چیستی دولت مهم است: اولاً حاکمیت دولت فراگیر است و دولت به عنوان مجهزترین، کارآمدترین و بزرگترین نهاد کشور نسبت به سایر نهادهای دیگر برتری دارد و دولت تلاش می‌کند که سایر نهادها را تحت سلطه و نظارت خود داشته باشد و وظایف آنها را سر و سامان دهد و دوم این که زیستن و زندگی جمعی بدون دولت ممکن نیست و اگر دولت و قوانین وجود نداشته باشد مطمئناً جان و مال افراد تهدید خواهد شد. پس اصلاً نمی‌توان زندگی بدون دولت را تصور کرد و حتی برخی از صاحب‌نظران سیاسی معتقدند که زندگی با دولت آغاز می‌شود و با دولت به پایان می‌رسد. بنابراین با توجه به اهمیت تعریف و چیستی دولت، ابتدا باید به دولت و عناصر تشکیل دهنده دولت را بیان کرد و سپس تفاوت دولت با مفاهیم همگن آن نظیر حکومت، حاکمیت، قدرت و... بیان گردد.

سپس باید فرایند تاریخ مندی دولت بیان گردد و در ادامه شناخت و تحلیل ساختار دولت و حکومت در ایران معاصر بیان گردد و دامنه تحلیل قدرت آن ها شامل چالش های سیاسی و عملکردهای نهاد دولت و حکومت در این دوره ذکر گردد. همچنین در نهایت ساختار نهادهای قدرت، چگونگی توزیع قدرت و مشروعیت و مؤلفه هایی که در فرآیند توسعه این نهاد ها نقش ایفا نموده اند بررسی و تحلیل گردد.

سر فصل های درس

جلسه اول: در جلسه اول، دولت تعریف می گردد و تفاوت های این مفهوم با دیگر مفاهیم همگن بیا می گردد

✓ تعریف دولت

✓ تفاوت دولت با حکومت، حاکمیت و اقتدار و قدرت

جلسه دوم: در جلسه دوم برداشتهای متفاوت حقوقی، فلسفی و سیاسی از دولت بیان می گردد و سپس برداشت های سیاسی از دولت با گرایش های سیاسی متفاوت ذکر می گردد.

✓ برداشت قراردادی از دولت

✓ برداشت فایده گرایانه از دلت

✓ برداشت کثرت گرایی از دولت

✓ برداشت انارشستی از دولت

✓ برداشت لیبرالی از دوت

✓ برداشت سوسیالیستی از دولت

✓ و....

جلسه سوم: در جلسه سوم دیدگاه متفکران اسلامی نسبت به دولت بیان می گردد

جلسه چهارم: تاریخ مندی دولت- در این جلسه بیان می گردد که دولت در فرایندی تاریخی شکل گرفته و از نظر صاحب نظران به سه دوره تقسیم می گردد که در این جلسه انواع دولت پیشا مدرن بیان می گردد که به شرح ذیل است:

۱-دولت پیشا مدرن

✓ دولت قبیله ای

✓ دولت -شهر

✓ امپراتوری ها

✓ دولت فئودالی

جلسه پنجم: تاریخمندی دولت- در این جلسه دولت مدرن و انواع آن و سپس دولت پسامدرن توضیح داده می شود

۲-دولت مدرن

✓ دولت مطلقه

✓ دولت لیبرالی

۳-دولت پسا مدرن

جلسه ششم: در این جلسه استقرار دولت در دوران قاجار قبل از انقلاب مشروطه و نهاد های موثر بر ساخت دولت در دوران قاجار قبل از مشروطه بیان می گردد.

جلسه هفتم: ساخت دولت در دوران قاجار بعد از انقلاب مشروطه و عوامل تاثیر گذار بر شکل گیری انقلاب مشروطه بیان و تحلیل می گردد

جلسه هشتم: نظریه دولت مدرن پس از انقلاب مشروطه- دولت مشروط به قانون در این دوران ذکر می گردد و سپس نسبت دولت قاجار بعد از انقلاب مشروطه با مفهوم توسعه ذکر می گردد.

جلسه نهم: ساختار دولت در دوره پهلوی اول(دولت مطلقه) توضیح داده می شود و عوامل موثر بر روی کار آمدن رضاشاه پهلوی ذکر می گردد.

جلسه دهم: در این جلسه نسبت دولت پهلوی اول با توسعه سیاسی و اقتصادی بیان می گردد

جلسه یازدهم: در این جلسه نهاد های موثر بر ساخت دولت پهلوی اول: بوروکراسی، ارتش، سازمان اقتصادی، مذهب و... به تفکیک عملکرد و فعالیت توضیح داده می شود.

جلسه دوازدهم: عوامل انحطاط دولت پهلوی اول

جلسه سیزدهم: ساختار دولت پهلوی دوم و نهاد های موثر بر ساخت دولت پهلوی اول: بوروکراسی، ارتش، سازمان اقتصادی، مذهب و... بیان و توضیح داده می شود.

جلسه چهاردهم: نسبت دولت پهلوی دوم با توسعه سیاسی و اقتصادی

جلسه پانزدهم: عوامل انحطاط دولت پهلوی دوم

جلسه شانزدهم: انقلاب اسلامی و شکل گیری دولت اسلامی در نظام جمهوری اسلامی ایران و نهادهای موثر بر ساخت دولت اسلامی

منابع:

- ✓ وینست، اندرو، نظریه های دولت، ترجمه حسین بشریه، نشر نی
- ✓ آبراهامیان، یرواند (۱۳۷۶)، مقالاتی در جامعه شناسی سیاسی ایران، ترجمه سهیلا ترابی فارسانی، تهران: نشر شیرازه.
- ✓ زرگری نژاد، غلامحسین (۱۳۷۴)، رسائل مشروطیت، انتشارات کویر.
- ✓ کاتوزیان، همایون، دولت و جامعه در ایران، همایون کاتوزیان، تهران: نشر مرکز
- ✓ شهابی، هوشنگ و خوان لینز (۱۳۹۳)، نظام های سلطانی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: انتشارات شیرازه.
- ✓ فوران، جان (۱۳۷۷)، مقاومت شکننده؛ تاریخ تحولات اجتماعی ایران از صفویه تا سال های پس از انقلاب اسلامی، ترجمه احمد تدین، تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا.
- ✓ افضلی، رسول، دولت مدرن ایران، تهران: دانشگاه مفید
- ✓ امیرخسروی، بابک (۱۴۰۲)، دولت در ایران، تهران: نشر اختران
- ✓ آجدانی، لطف اله (۱۳۸۳)، نظریه حکومت از دیدگاه علما در عصر مشروطیت ایران، اختران.

✓ همایون کاتوزیان، محمدعلی (۱۳۸۷)، تضاد دولت و ملت؛ نظریه‌ی تاریخ و سیاست در ایران، تهران: نشر مرکز.

✓ همایون کاتوزیان، محمدعلی (۱۳۹۱)، نظام پهلوی در ایران، نظام‌های سلطانی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: شیرازه.

✓ ویثفوگل، کارل (۱۳۹۱)، استبداد شرقی، محسن ثلاثی، ثالث.

✓ لمتون، ان (۱۳۷۹) نظریه دولت در ایران، ترجمه چنگیز پهلوان، نشر گيو.

✓ طباطبایی، جواد (۱۳۸۰)، تاملی درباره ایران: دیباچه‌ای بر نظریه انحطاط ایران، نشر نگاه معاصر